

ANTALYA YÜRÜKLERİ

MUSTAFA GÜRDAL

Orta Asya'dan batıya doğru göç eden Oğuz Türkleri Kavimler kapısından geçtikten sonra ikiye ayrılmışlar, Maverünnehir ve Horasan'a yerleşerek müslümanlığı kabul edip, Türkmen adını almışlardır. Dadanakan muharebesinden sonra dahada batıya göç eden Türkmenler, 1071 Malazgirt savaşıyla Anadolu'da Sivas, Erzurum, Erzincan dolaylarına yerleşmişler, zamanla Ege sahillerine kadar yayılmışlardır. Anadolu Selçuklu devletinin yıkılmasından sonra ise, Germiyan, Saruhan, Karasi, Menteşe ve Uç beyliklerini kurmuşlardır.

Osmanlılar devrinde, konup göçer olan Türkmenlere Yürük adı verilmiştir. Bu kelime Anadolu'ya has bir kelimedir. Diğer Türk ülkelerinde kullanılmaz.

Yürükler Fatih ve Kanuni zamanında toprağa bağlanmak istenmiş, bu hususta kanunlar bile hazırlanmış, kendilerine topraklar dağıtılmıştır. Bu teşebbüs yüzde yüz bir yerleşim sağlamamış, hiç toprağa bağlanmadan yaşamak isteyen bazı kuvvetli yürük beyleri Kıbrıs'a sürülmek istenilmiş, neticede bölgelerinden ayrılmak istemeyen bu topluluklar toprağa bağlanmayı kabullenmişlerdir. Ama bu yerleşim biraz önce de belirtildiği gibi gerçek bir yerleşim değil, yarı yerleşim olmuştur. Türkiye'mizde halen bu yarı yerleşimin örnekleri batı ve güney sahillerimizde görülmektedir. Toprağa bağlanan yürüklerimiz ise örf ve adetlerini zaman geçtikçe kaybetmektedirler. Muhafaza ettikleri tek şey adlarıdır. Bu da toprağa yerleşirken yerleşim yerlerine verdikleri Ata adlarından dolayı ebedileşmektedir. Meselâ Ka-

ratekeli, Karahacılı, Sarıkeçili, Honalmı, Töngüşlü gibi.

Bu duruma göre, hulâsa olarak, "geçimini hayvancılıkla sağlayan göçebe Türkmenlere Yürük denir" şeklinde bir tarif yapabiliriz.

Mesken :

Yürüklerde mesken denilince akla ilk gelen muhakkakki çadırıdır. Türk çadırlarının kökünün ise Orta Asya'ya uzandığı bilinmektedir. İslâmiyetten önceki Türk mimarisi hakkında esaslı bilgi verecek ahşap yapılar zamanımıza kadar gelememiş, çadırla ilgili dokuma sanatı da büsbütün kaybolmuştur. Türk çadır sanatı hakkındaki en eski kaynaklar V. asra kadar inmektedir ama bu iniş dokuma sanatıyla değil, resim sanatıyla olmuştur. (Uygur mağara mabed duvarlarındaki resimler Türk dokuma sanatını yansıtmaktadır).

Çadırla ilgili ilk yazılı kaynaklara 6. Yüzyılın başı, ikinci yarısı ve 7. yüzyılın başlarında rastlanılmakta ve bu kaynaklarda Türk çadırlarının muhteşemliği ifade edilmektedir. Hatta eski Türk çadır sanatının mimariyi de etkilediği bilinmektedir. Bu durumda eski Türk çadırlarının ilk şekillerini ve karakterlerini muhafaza ederek zamanımıza kadar geldiklerini söyleyebiliriz.

Türkmenler halen üç tip çadır kullanılmaktadırlar. 1-Alacık, 2-Topak ev, 3-Kara çadır (çul çadır). Bölgemizde topak ev hariç diğer ikisi kullanılmaktadır. Alacık-ı halen tahtacılar kullandığından biz burada yalnız kara çadırdan bahsedeceğiz.

Kara çadır :

Çadırın örtüsü keçi kılından kon tezgâhları ve ıstarlarda dokunur. Kıl olduğu için de çul adını alır. Tabii renktedir. Çullar, çadırın büyüklüğüne göre 70 ile 100 cm. eninde dokunurlar. Ekserisi koyu kahve renkli olup, aralarında beyaz renkte olanlar da vardır. Önceleri sadece kabile reislerine kurulan bu beyaz çadırlar sonraları yeni evliler için kurulmağa başlanmıştır.

Bölgemiz çadırları umumiyetle üç direklidir. Bu direklere orta ve böğür direkleri adı verilir. Direklerin çadıra takıldığı yerde ağaçtan yapılmış bir yuva bulunur ki buna da çanak denilir. Aynı çadırlar dokuz direkli de olabilir. Çadır bağları sekiz adettir ve üç isim altında toplanır : 1 – Başbağ : İki adet olup böğür direklerinin üzerinden bağlanır ve aynı zamanda çadırın istikametini de tayin eder, gerginliği sağlar. 2 – Öksüz bağı : Dört adettir. baş bağların sağında ve solunda bulunurlar. Bu bağlar çadıra genişlik kazandırır 3 – Ortabağ İki adet olup orta direğin sağında ve solunda bulunurlar. Bu bağların hiç biri doğrudan doğruya çadıra bağlı değildir, bağlarla çadır arasında ağaçtan yapılmış bir eğri vardır ki buna Eşgelek denilir. Çadırın etrafını dolanan çula stil adı verilir. Stiller çadırın üst kısmına stil çöpleriyle tutturulur. Yine stille çadırın üst kısmının birleştiği yerde 25-30 cm. eninde bir çul dolaşırki buna (siyek) adı verilir. Siyek çadırın saçağıdır. Stillerin rüzgârlı havalarda sallanmaması için içten, 70 cm. eninde bir hasır dolaştırılır. Bu dolak hasırıdır, özel olarak dokunmuştur.

Bölgemiz çadırlarının kapısı doğu veya güneye bakmaktadır. Plân : 1 – Kapı, 2 – Ocak, 3 – Kapkacak (Mutfak eşyaları), 4 – Yüklük, 5 – Giyecek çuvalları (Tara nen yünden dokunurlar ve Ala çuval adını alırlar). 6 – Hububat çuvalları (Umumiyetle kıldan dokunurlar ve çeşitli isimler alırlar). 7 – Kon tezgâhı, 8 – Böğür direkleri, 9 – Orta direk, 10 – Baş bağlar, 11 – Öksüz bağları.

Taban hasır üzerine, nakışlı keçelerle kaplanmıştır. Bütün bunlardan başka çadırın içinde deve havudu, su kabakları, deri ve ağaç yayıklar v.b. gibi eşya ve malzemeler de bulunur. İçerisinin bu sayılan eşya ve malzemelerle rengâfenk ve son derece güzel bir görünümü vardır.

Aile

Erkek hakimiyetine dayanır. Çok evlilik vardır. Bütün yük kadın ve çocuklarındır. erkek sadece hayvan otlatır. Yürüklerin en küçük topluluğu obadır. Birden fazla obanın birleşmesinden Oymak meydana gelir, beyine oymak beyi denilir. Birden fazla oymağın birleşmesinden meydana gelen topluluğa Boy adı verilir. Beyi de Boy beyidir. Boylarında birleşmesinden Ulus meydana gelir, beyine Ulus beyi denir. Yürüklerde beylik babadan oğula yani sülâle takip eder. Bir kimsenin başlangıçta bey olabilmesi için cesaretli olması, zayıfların hakkını koruması, hayvanının çok olması yani zengin olması şarttır. Bunun yanında istediğini yaptıracak kuvvette olması gerekir. Her beye inanan sadık bir kaç aile ve kişiler vardır. Bu aileler veya kişiler ölümle nihayetlense dahi beyin verdiği emirleri harfiyen uygulurlar.

Evlenme :

Ana ve baba evlenecek yaşa gelen oğulları için kız beğenirler. Evlenmede oğlanın ve kızın hiç fonksiyonu yok gibidir. Aile tarafından beğenilen kız köyün yaşlıları tarafından istenilir : “Allah’ın emri, Peygamber’in kavli ile sizin kızı falancanın oğluna biz razı gördük, siz ne dersiniz” diye sorulur. Kız evi gelen kişilerden görüşmek ve aralarında konuşmak üzere bir hafta müddet ister. İkinci gidişte yeterince görüşemediklerinden bahisle yine bir hafta müddet istenir. Bu nevi gecikmeler tabii ki kız evinin nazlanmasından ileri gelir. Söz alındıktan sonra, bir bohçaya bir okka şeker, bir okka kahve bir iki Osmanlı altını ağırlık olarak konarak kız evine gönderilir. Artık söz kesilmiştir. Bundan sonra her iki tarafda düğün

hazırlığına başlar. Düğün günü kız evi tarafından tesbit edilir. Nişan takılmaz. Söz alımından sonra da fazla beklenmez. Düğün günü kız evi tarafından tesbit edildikten sonra oğlan evine bildirilir ve her iki taraf (oku) ile akraba ve dostlarını düğüne davet ederler. (Oku mendil, çorap, yazma, kuşak gibi küçük eşyalardır.) Düğün umumiyetle perşembe veya cumartesi günü başlar. İki çeşit düğün yapılır. birincisi mevlüt ile, ikincisi davulla yapılan Mevlütle yapılan düğünde davetliler hakvelerini içerler, öğle namazını müteakip mevlüt okunur, sonra kız evine gidilerek gelin alınır. Davullu yani çalgılı düğünlerde, düğüne gelen misafirler davulla karşılanır. Düğüne gelenler muhakkak silâhlarını da beraberlerinde getirirler. Düğün evine yaklaşınca silâhlar atılır, bunu duyan ev sahibi misafirlerini davulla karşılar, bu bir müddet bu şekilde devam eder. İlk gelenlerden başlamak üzere aralıksız kahve dağıtılır, sonra yemekler yenilir, nihayet şenlikler başlar. Düğüne gelen misafirlerin ekserisi atlı ise at yarışları tertiplenir, düğün sahibinin durumuna göre keçi, sığır yahut deve ödül olarak konulur. Şayet at yarışı yapılmazsa bir yere hedef dikilerek silâhlı olanlara üçer defa atılır, en fazla vurana hediye verilir. Bu nevi müsabakalara sonraları güreş de dahil edilmiştir. Güreşlerde usul, bir pehlivanlar güreşe devam eder. Rakipsiz kalan pehlivan ödülü alır. Bundan sonra düğün dağılır, ama bu tam bir dağılma değildir. Arada sohbet eden, kaval, kemence çalan ve oynayan topluluklar görmek mümkündür. Oğlan evinde erkekler eğlenirken aynı anda kadınlar da kız evinde eğlenirler. Düğünün ikinci günü kız evine gidilerek damadın eşyaları kızın eşyaları ile karşılaştırılır. Üçüncü gün yine toplanılarak atlar ve develerle kız evine gidilir, yenilir, içilir, eğlenilir. Burada içilirin anlamı içki değildir, zira yürükler içki kullanmazlar (Tabii ki bu içki kullanılmaz tabiri de eski düğünler içindir). Artık gelin alma zamanı gelmiştir. Davulla zurna çadır kapısına yanaşır, bu arada develere damatla gelinin eşyaları yük-

tilir. Ayrıca bir deve de büyük bir itina ile süslenir, allı morlu rengârenk bir duvak yapılır ve deveye bir çocuk birdirilir. Gelin alacak olan at, çadırın önüne çekilmiştir. Gelin ayağını üzengiye atar atmaz at üstünde doğrulur, bu arada silâhlar patlar, önde bayrak, arkasında davul zurna gelin atı ve develer oğlan evine yönelir. Oğlan evine gelen gelin hemen attan indirilmez, gelinle gelen gelinin kardeşi, eniştesi veya en yakın akrabası oğlanın babasından gelin için hediyeler isterler. Bu hediyeler muhakkak hayvandır. Hediyeler alındıktan sonra gelin attan indirilir, gıyabi nikâhları kıyılır ve gerdeğe girerler, gerdek vakti yatsı zamanıdır. Sabahleyin oğlan evinden bir el silâh sesi duyulur. Bundan sonra da sadece kadınlar kendi aralarında eğlenirler. Evlenen çiftin sadece çadırı ayrıdır. Diğer yönlerden ana ve babalarına bağlıdırlar.

Düğün yemekleri davar eti, keşkek pilâv ve tatlıdır.

Göç :

Yürüklerin kışlak, yaylak ve güzleklerine (Orun) denir. Orunların belli bir yolu vardır. bu yoldan başka bir yolla buralara gidildiği vaki değildir. Kışkaltta kışı geçiren yürükler (15) mayıs gelince göç hazırlığına başlarlar. Göç günü, üç dört gün öncesinden bey tarafından duyurulur. Salı günü hariç her gün göç yapılabilir. Ekseri göçler ise perşembe günleri yapılır. Göç günü gelince davarlar, koyunlar çanlarla donatılır ve şafakla yola çıkarılır. Gün ağardıktan sonra da develere yükler sarılır, üzerine işlemeli kilimler atılır, deve havutlarına büyükçe, başlıklarına ise küçük çanlar takılır. Develer arka arkaya bağlanır, önde bir merkep vardır. Merkebi, en güzel elbiselerini giymiş kirmen eğirin bir gelin çeker. Şayet gelinin bir ara herhangi bir işi çıkarsa bu işi ihtiyarlar yapar, Ama onlar bu işi merkebe binerek yaparlar. Artık göç başlamıştır. Delikanlılar göçü at sürerek ve silâh atarak şenlendirirler.

Yola çıkan hayvanlar ve insanlar hiç durmaksızın yürürler, taki konaklayacak-

ları yere varıncaya kadar. Bu yolculukta sadece develere on dakika ihtiyaç molası verilir. Konaklama yerleri asırların verdiği tecrübelerle çok güzel bir şekilde ayarlanmıştır. Konaklama esnasında develerin yükü çözülür, çadır kurulmaz. Çadırlar bu nevi yerlerde yalnız yağmurlu havalarda kurulur. yağmur bitmeden de yola çıkılmaz. Konaklama yerinde muhakkak su vardır, akar su yoksa sarnıçlar vardır. Bu yolculuk bölgemizde en az 3-4 gün sürer, ama doğuda 8, 10 gün sürdüğü olur. Yolculuk esnasında hiç bir surette yemek pişirilmez, ekme, peynir, çökeklele açlıklarını giderirler. Çobanların özel ekme torbaları vardır. bu torbalara bölgemizde azık torbası veya yağlık denir.

Yiyecek Maddeleri :

Buğday, süt ve mamulleridir. Süt, yoğurt, ayran, peynir, çökelek, tereyağı, yufka ekmeği, bulgur, tarhana yiyecek ve yemek çeşitleridir. Yürükler sadece sabah ve akşam sofraya kurarlar, öğleyin sofraya kurulmaz, kuru yiyeceklerle idare edilir.

Tereyağını yürükler iki şekilde elde ederler. Birincisi tulukla, ikincisi yayıkla. Her ikisinde döğme usulüyle yapılır. Ama tuluk tereyağı daha makbuldür. Her iki şekilde de döğme ayran elde edilir. Ayran tarhanadan sonra başlıca gıdalarıdır.

Giyim Eşyaları :

Kapalı bir ekonomiye sahip değillerdir, dışarıdan alış veriş yaparlar, ama ekseri giyim eşyalarını kendileri dokurlar. Başlıca giyim eşyaları şunlardır : 1 – Yazma, 2 – Gömlek (ekserisinin yakası iğne oyalıdır). 3 – Camadan, (ekserisinin üstü sim işlidir). 4 – Çakşır. 5 – Kuşak, 6 – Kolan (Kuşak üzerine bağlanır) 7 – Ceket ve pantolon, 8 – Üçü etek, şalvar, 9 – Ala çorap, 10 – Önlük.

Hayvancılık :

Yürüklerin asıl mesleğidir. Koyun, keçi, sığır, at, deve ve merkep beslerler.

Yürüklerde hayvancılık başlıbaşına bir konudur. Ayrı bir inceleme mevzuu olduğundan burada üzerinde fazla durmayacağız.

Ev Eşyaları :

Yatak, yorgan, halı, kilim, sili, hasır, keçe, namazlağ, ala ve kıl çuvallar, heybe ve torbalar, mutfak eşyalarıdır.

İnanışlar :

Salı günleri göçmezler. Akşam namazından sonra birbirlerine mecbur kalma-dıkça ödünç dahi olsa birşey vermemeye dikkat ederler. Perşembe ve cumartesi gününden başka bir günde düğün yapmazlar. Fala pek inanmazlar. Ama “Falcıya varma, falsız da kalma” deyimini çok kullanırlar. Bu arada kayıp bulma ve ağız bağlama gibi bazı durumlarda ilgili inanışları da vardır.

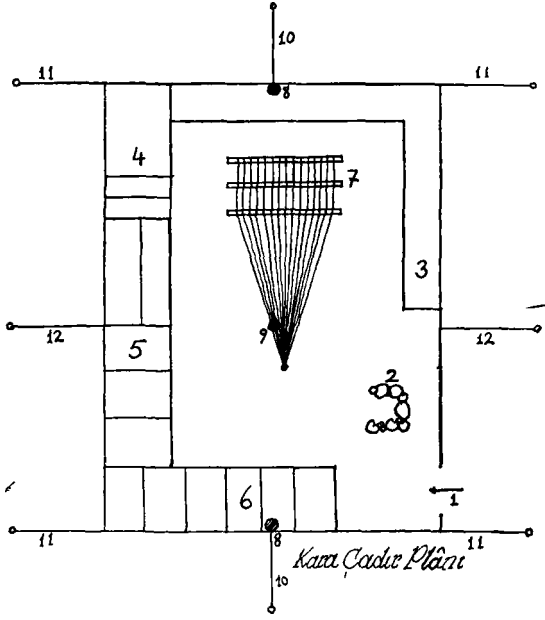
Herhangi bir şey kaybolduğunda : sağ kol açılır, sağ elle sol el orta parmaklar hizasında birleştirilir. Dirseğe doğru iki karış yapılır. Aynı karışlar geriye doğru sayılır. alltaki sağ el uzun gelirse kaybolan şey bulunmayacak demektir. Şayet karışlıyan el yani sol el uzun gelirse mal bulunacak demektir. Bu usulle kayıp bulunduğu Yağca köyünde ispatlanmıştır, tabii ki bu bir tesadüf de olabilir.

Bir kimsenin malı yani hayvanı kaybolupta vahşi hayvaların yemesini önlemek için “Ağız bağlama” duasına inanırlar. Bu işi yapan kişi bir dua okuyarak sağa sola üfürür, “Kuşun kurdun ağzını sık bağ” der, bunu üç defa tekrarlar. Hayvan bulunduktan sonra da “Kuşun kurdun ağzını çöz bağ” diyerek aynı duayı tekrarlar. (Duayı tesbit etmek mümkün olmadı).

Bütün yürükler arasında kendi isimleri yani yürük kelimesi ile ilgili bir deyim vardır. Yürüğü yürük yapan av sevdası, yer sevdası, yar sevdasıdır derlerki hakikaten çok yerinde, çok güzel ve çok doğru bir deyimdir.

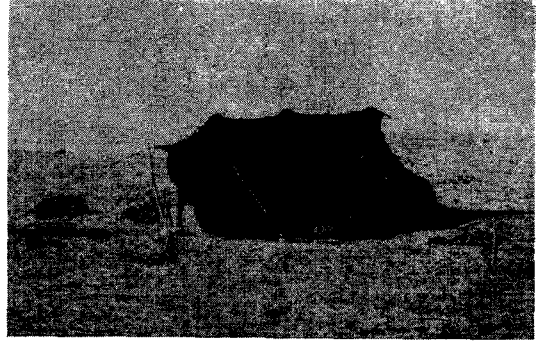
B İ B L İ Y O G R A F Y A

- 1 — Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, 1955, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından, No. 627
- 2 — Ali Rıza Yalma Yalın, Cenupta Türkmen Oymakları, Kısım 5, Adana - 1939
- 3 — Ali Rıza Yalman Yalın, Cenupta Türkmen Çalgıları, Adana - 1940.
- 4 — Naci Kum, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı : fi, Aralık - 1940
- 5 — Naci Kum, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı : 51, Ekim - 1953
- 6 — Mehmet Kalkanoglu, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı : 164, Mart - 1963.
- 7 — Yüksel Kasapbaşı, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı : 165 Nisan - 1963.
- 8 — Prof. Dr. Ahmet Caferoglu, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı : 259, Şubat - 1971.

Kara çadır plânı

Res. 1 — Kara Çadır

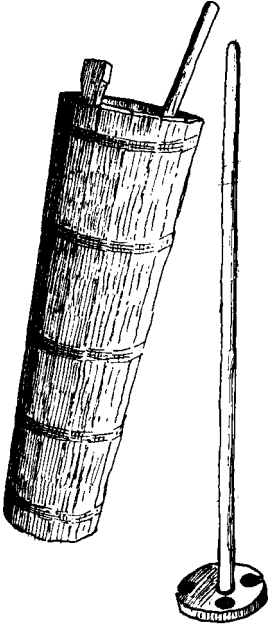
Res. 2 — Kara Çadırın içten görünüşü

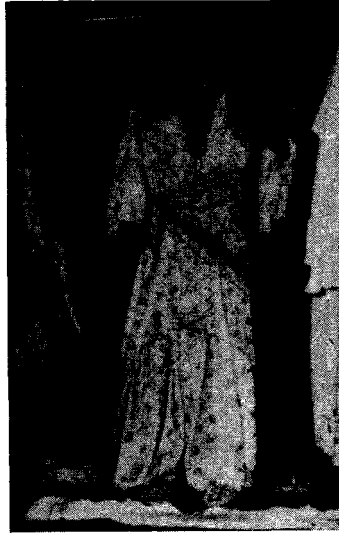
Res. 3 — Kemenceli Yörük

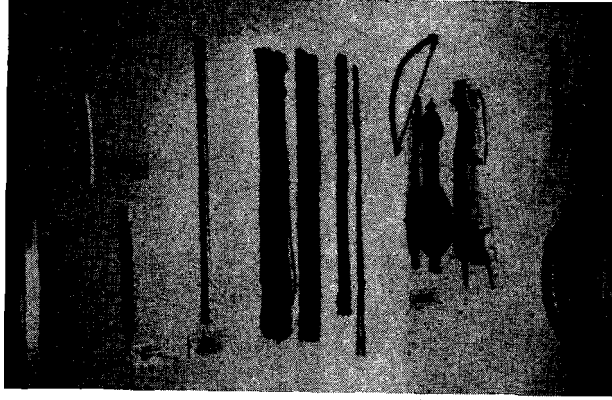
Res. 4 — Tuzuk

Res. 5 — Yayık

Res. 6 — Yörük kıyafeti

Res. 7 — Yörük algıları (Düdük, Kavallar, Kemenceler
Davul ve Zurna)

Res. 8 — Su Tuluęu